

הקדמה למסכת סנהדרין

משה שווערד

א. רבנו בחיי על שמות פרק כא פסוק א

המשפט הוא סיבת השלום... והשלום הוא קיום העולם, ועל כן המשפט נמסר לחכמים כי החכמים מרבים שלום בעולם

ב. רש"י על שמות פרק כא פסוק א

ואלה המשפטים... ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש (ס"א המזבח):

ג. שפתי כהן על שמות פרק כא פסוק א

ונסמכה פרשת דינים לפרשת מזבח לומר שהם חשובים לפני המקום ככל הקרבנות שמקריבין על גבי המזבח... וכן אמרו ז"ל באבות (א', י"ז) על שלושה דברים העולם קיים על הדין וכו', אם כן לזה נסמכה לפרשת מזבח, לומר שבזכות הקרבנות שהיו מקריבין על גבי המזבח העולם עומד, והדיינים גם כן הם מעמידים העולם...

ד. ספר יערות דבש - חלק ראשון - דרוש א

בברכת השיבה וכו', ישים על לבו להחזרת סנהדרין, כי הם כסא ה' והם כנגד כסא כבוד בעי"ן בתי דינים למעלה, וכל זמן שהיו סנהדרין במקומן, היה כבוד ה' חופף על ישראל... לכך כתב הרמב"ם (בפיה"מ פ"א מ"ג), שאין בן דוד בא עד שיהיו הסנהדרין חוזרים, כי עיקר השריית שכינה הוא ע"י סנהדרין, וכמ"ש [תהלים קכב, ה] כי שמה ישובו כסאות למשפט כסאות לבית דוד, משפט זהו סנהדרין, כי שם העמיקו והשמיעו תורה שבע"פ, ושם שבתו מחלוקת ושכחת התורה, כי כאשר היו סנהדרין על מכונם, ידעו בבירור כל תורה שבע"פ, כי רוח ה' היה חופף עליהם, ולא היה בכל התורה מחלוקת, כאשר מצינו בחגיגה (טז. תוס' ד"ה יוסי) שלא נחלקו רק בענין הסמיכה, כי לא היה פירוד ועץ הדעת טוב ורע זה אוסר וזה מתיר, רק היה מעלמא דיחודא, ועל ידם השפיע ד' לישראל כל טוב, ועל ידם היו כל תלמידיהם זוכים לרוח הקודש כאשר היה בזמן הבית וסמוך לו אחר החורבן, כרשב"י וחביריו שהגיעו למעלה גדולה ונפלאה, ולכך כאשר יבוא אליהו לפני משיח, הוא יחזיר סנהדרין על מכונם, כי הוא סמוך מב"ד של אחיה השלוני, והוא יסמוך לזקני הדור, ויהיו סמוכים ראויים לסנהדרין, וימסור להם תורה שבע"פ, כאשר קיבל מפי אחיה השלוני, כי לא בשמים היא, אבל הוא יכול למסור תורה שבע"פ כפי קבלתו, ואם כן ישובו מחלוקת, ולכן אמרו שאלוהו בא לעשות שלום בעולם, ואז יצמיח הגאולה שיהיה כסא לבית דוד:

ולכך מה מאוד צריך כונה בתפלה זו, ועל ידי סנהדרין סמוכים שיהיו מלקים הראוים להיות נילקים, נפטרים מהעונש שבשמים ואפילו מידי כריתות, ולכך היה מעלה טובה בעם כאשר היו ב"ד מכים ועונשים, כי עי"כ נפטרים מעונש שבשמים, כאמרם [ב"ר כו-יד] אם יש דין למטה אין דין למעלה, כאשר כתבתי במקום אחר, אלהים נצב בעדת אל [תהילים פב, א], הרצון, שמדת הדין עומדת ואינה פועלת כשעדת אל תשפוט למטה, ועיין בקונטרס הסמיכות בתשובות מהרלב"ח, כמה טרחות לחכמי צפת תוב"ב להקים ענין הסמיכה, והוא בשביל כך, כדי לקבל עונש בידי אדם ויפטר מעונש שמים, וזהו שאומרים בתפלה וצדקנו במשפט, כי על ידי שופטים, יהיו למעלה משפטינו יוצא לצדק: ובתפלה זו יתפלל האדם על דיני ישראל שיהיו דיינים הגונים וישרים, לא דייני אלהי כסף, דייני בלי תורה, רודפי שלמונים, נוטים אחר הבצע ח"ו, כי אז הקב"ה נפרע מהם וממעמידיהם, ועל עוות הדין כמה מיני פורעניות בא לעולם, כמבואר בפרקי אבות [פ"ה מ"ח], אבל בזמן שהדיינים כשרים, הברכה שרויה בעולם, ולכך אמרו השיבה וכו' והסר ממנו יגון ואנחה, כי הא בהא תליא:

ה. ספר בעל שם טוב על התורה - פרשת משפטים

א. ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. איתא בזוהר הקדוש (ר"פ משפטים דצ"ד ע"א) אלין סדורין דגלגולין ע"ש, והוא תמוה לכאורה הא הפסוק מפרש ואזיל דיני ממונות, אך שמעתי א' בענין הדין שאחד דן את חברו בבית דין ויודע בעצמו שבוודאי הוא זכאי בדין, והתורה מחייבתו, אל יקשה לו הלא תורת אמת הוא ודרכיה דרכי נועם, כי זהו אמיתות התורה ונועם דרכיה, כי בודאי מסתמא היה חייב לחבירו בגלגול העבר לאיש הדן עמו, וכעת חייבתו התורה לשלם לו כדי לצאת ידי חובתו, וחבירו שלוקח עתה המעות במרמה הוא עתיד ליתן את הדין, וכאלה רבים בענייני דינים, וזה יש לומר שרימז בזוהר הקדוש ואלה המשפטים שהם דיני ממונות אף על פי שמן הנראה הם לפעמים נגד האמת, אך דהאמת הוא אלין סדורין דגלגלייא, והיינו שהבורא הכל ובורא כל הנשמות, הוא היודע איך היה בגלגולים הקודמים בין איש לחבירו, ככה יסובב

המסבב ומנהיג על פי התורה את עולמו, בחסד וברחמים בצדק ובמשפט אמת, לשפוט בין איש ובין רעהו שורו וחמורו וכל אשר לו, כפי אשר יורם אלקים, ויש בזה פתח רחב:

ו. ספר כתב סופר על שמות פרק כא פסוק א

ואלה המשפטים. **במדרש** [רבה ל, יט] הה"ד ועוז מלך משפט אהב, **אמר להם משה, הקב"ה נתן לכם את תורתו, אם אין אתם משמרים הדינים נוטל מכם את תורתו, שלא נתן לכם התורה אלא על מנת שתקיימו הדינים**, ונתקשה ביפ"ת הלא גם הדינים בכלל התורה, וגם למה כשאין מקיימים הדינים נוטל התורה, **ומאי שנא דינים מכל שאר מצות**, ונ"ל ע"פ ... במאמרם ז"ל [שבת לא]. תחלת דינו של אדם נשאת ונתת באמונה, ע"פ שארז"ל [סוכה ל]. דכתיב שונא גוזל בעולה, מי שגוזל בהמה והקריבה שנוא לפני ה' ואין מקובל, וכן כתיב בוצע ביד ניאץ ד', וארז"ל [ב"ק צד]. גול סאה חטים והפריש חלה ומברך אין זה מברך אלא מנאץ, וכן כל מצות שאדם עושה כגון לוקח לולב, שופר, ציצית ממעות גזל שנוא לפני ד' ואין המצוה מקובלת לפניו ית"ש. ולכן שואלים אותו תחלה נשאת באמונה, דאל"כ רוב המצות שעשה אינם נחשבים בעיני ה', והארכתי במק"א. **ולפ"ז כל המצות תלוים בדינים, כי מי שאינו משמר הדינים משפטי צדק כל המצות שעושה לאין נחשבו**, ואלו דברי המדרש, **הקב"ה נתן לכם התורה, אם אין אתם משמרים הדינים נוטל מכם תורתו, היינו כאלו נוטל מכם, שגם כשתשמור המצות יהיו כאלו לא היו, שלא נתן לכם התורה רק על מנת שתקיימו הדינים**.

ז. ספר תורת משה לחת"ס על דברים פרק יז פסוק ח

וקמת ועלית, אחז"ל מכאן שבהמ"ק גבוה מכל הארצות (סנהדרין פרק ו"י) וזה תימה דא"כ מאי מספקא לי' לדוד איזהו מקום בהמ"ק ותו דהרי החוש מעיד דאינו כן **ונראה לבאר העולם הוא עגול כעין כדור וההרים וגבעות שעליו המה בולטים כמו בליטות באתרוג ובדבר עגול לא שייך לומר גבוה יותר דאם תתפוש אותו על צד האחר יהי' דבר ההוא גבוה והיינו אם אין לציור מקום ההתחלה אבל לפי קבלתנו שמקום בהמ"ק משם הושתת העולם והוא הנקודה האמצעית וההר העומד שם עלי' הוא הגבוה מכולם ולכך נאמר וקמת ועלית:**

ח. חתם סופר על שמות פרק מ פסוק לח

ויבא שלמה את קדשי דוד אביו וגו' באוצרות בית ה' וגו' אז אמר שלמה ה' אמר לשכון בערפל וגו' ברוך ה' אשר דבר בפיו את דוד אבי י"ל ההמשך כי אחז"ל [ילק"ש ורש"י שם] שכל קדשי דוד אביו הביא באוצרות בית ה' ולא בנה ממנו בהמק"ד כי אמר שהי' לו לפרנס ממנו תלמידי חכמים דעדיף מבהמ"ק, ונ"ל נהי דעדיף מכל אך בהמק"ד הלז הבנוי בנין עולם במקום שער השמים שמשם יצאה הוראה לכל ישראל על כן נקרא הר המוריה כמבואר במס' תענית [ט"ז]. **וכתיב כי מציון תצא תורה והוא שרש ומבוא לכל התורה וכתוב וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם א"כ הוא שרש התורה ועדיף מהספקת לומדי תורה ויפה עשה דהע"ה ולא הי' לו לשהע"ה לגנוז קדשי דוד אביו**, אך כבר כתבתי במקום אחר שלמה לא ידע שהוא בית עולמים עד שראה כבוד ה' מלא בית ה' ולא יכלו הכהנים לעמוד אז הרגיש ואמר ה' אמר לשכון בערפל חשבתי כי בנה בניתי רק בית זבול לשעה והנה הוא מכון לשבתך עולמים ומאז ידע כי זה שער השמים מקום עקדת יצחק וסולם יעקב, ע"כ התחרט על מה שגזר קדשי דוד אביו ועמד ופייסו ואמר ברוך ה' אשר דבר בפיו את דוד אבי ובידו מילא וגו' וק"ל כי הקצרת. [תצד"ק]:

ט. מרגליות הים

ב' ע"א

א. דיני ממונות בשלשה, ובתוס' אחר ששנה דינים בתלמוד בבלי משמיעני בכמה דנין אותן כו', כבר נשאל רב שרירא גאון על סדר המסכתות בכל סדר וסדר אם נסדרו כהוגן, ומה טעם הקדימו כפורים [יומא] לשקלים, וסוכה ליום טוב [ביצה], ושתייה לראש השנה, וכן מסכת ומסכת שלא נסדרה עם חברתה לפי הענין, ועל זה השיב הגאון באגרתו הנודעת: לענין מסכיותא דתויתון דאית בהון מוקדם ומאוחר, רבי כד סדרינהו למתניתין לא סדרינן למסכיותא חדא בתר חברתה אלא חדא חדא תנייא באפי נפשח ולא ידעינן האי תני ברישא וכו', ואי אית מאן דניחא ליה לאקדומי ולאחורי הרשות בידו, ואע"ג דחזינון מסכיותא דקאמרינן מכדי תנא ממסכתא פלונית סליק כגון מסכת סוטה דקאמרינן בתלמודא מכדי תנא ממסכת נזיר קא סליק, וכגון מס' שבועות דקאמרינן מכדי תנא ממכות סליק אלמא דיש סדר... והנה חסירה תשובת הגאון על זה, ויתכן שדעתו כי מסכתות אשר לא פורש בתלמוד טעם סדורה הרשות לאקדומי ולאחורי.

אמנם רבינו הגדול הרמב"ם בפתיחתו לפירוש המשנה השתדל לתת סדר הגיוני למשנה, וראה בספרי יסוד המשנה ועריכתה פרק שלישי שהערתו על כמה פרטים בלתי מובנים אשר בנמוקי רבינו לקישור סדר המסכתות וחבאתי שרבינו הקדוש בערכו משנתו הקדים בכל סדר אלו המסכתות דנפישו מילייהו [ראה נדרים ב' סע"ב], מראש סדר המסכתות הכוללות הרבה פרקים ואחרי כן המסכתות הקטנות. כמן בסדר מועד, בראשונה שבת הכוללת כ"ד פרק, אחריה עירובין י' פרקים, אחריהן פסחים י' פרקים, שקלים ח' פרקים, יומא ח' פרקים, סוכה ח' פרקים, ביצה ח' פרקים, ראש השנה ד' פרקים, תענית ד' פרקים, מגילה ד' פרקים, מועד קטן ג' פרקים וחגיגה ג' פרקים. כן בסדר נשים שבראשו מס' יבמות כוללת ס"ז פרק, אחריה כתובות י"ג, נדרים י"א, נזיר ט', סוטה ט', גטין ט', ולבסוף קדושין ד' פרקים, וכמו כן בסדר נזיקין שנודע כי השלב בבית קמא מצינעא ובתרא הנן חדא מסכתא (ראה בבא קמא ק"ב טע"ב, ומבואר במדרש חזית פס' ראשון כתם פ' נזיקין כוללת שלשים פרקים), אחריה סנהדרין שבכללה גם מסכת מכות שהן ביחד מסכת אחת. וראה הקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש שכתב מסכת מכות היא נקשרת